T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

ORTAÖĞRETİM

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

DERS KİTABI

KELAM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

ORTAÖĞRETİM
ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ
KELAM
Ders Kitabı

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

KELAM

YAZARLAR
Doç. Dr. Ulvi Murat KILAVUZ
Eba Müslim YAŞAROĞLU
Nihat MORGÜL
Veli KARATAŞ

DEVLET KİTAPLARI
ADA MATBAACILIK Ankara - 2025

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI NO 8666
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİ YAYIN NO 2558

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

EDİTÖR

Sibel AKÇA

Veli KARATAŞ

DİL UZMANI

Ahmet POLAT

GÖRSEL TASARIMCI

Hanife KOYUTÜRK

Mevlüt KESMAN

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI

Hasan TOPAL

ÖLÇME DEĞERLENDİRME UZMANI

Şerife ERTUĞRUL

REHBERLİK UZMANI

Esra DEMİR

ISBN: 978-975-11-6683-8

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 01.03.2023 tarihli ve 71331557 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

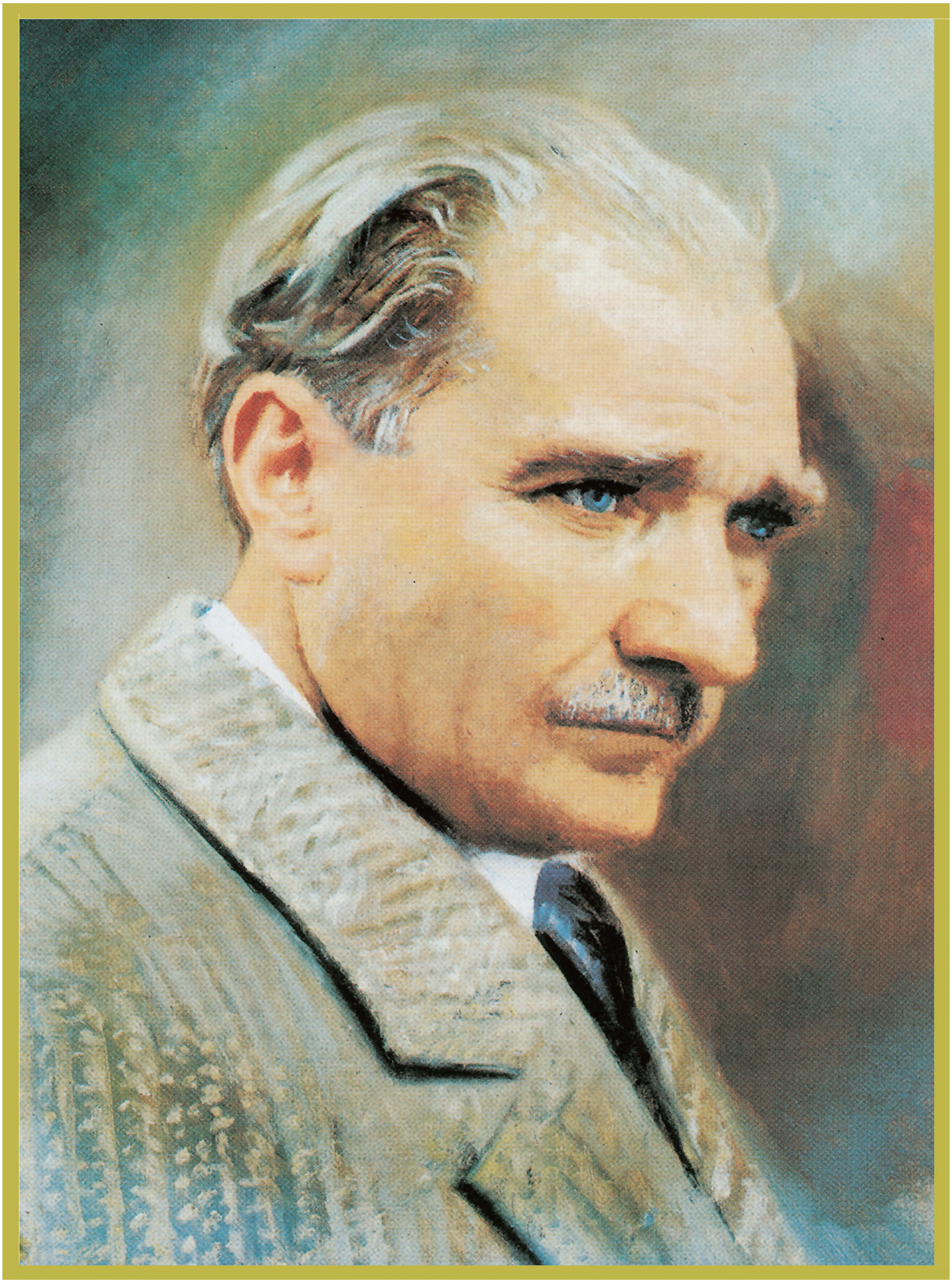

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İçindekiler **7**
Organizasyon Şeması **9**
Kısaltmalar **10**

1. ÜNİTE

KELAM İLMİ

1. Kelam İlminin Tanımı, Konusu ve Amacı 12
2. Kelam İlminin Doğuşu ve Gelişmesi 15
3. Kelam İlminin İslami İlimlerle İlişkisi 18
4. Kelam İlminin Diğer İlimlerle İlişkisi 21
5. Kelam İlminin Yöntemi 22
Ölçme ve Değerlendirme 27

2. ÜNİTE

KELAM İLMİNDE TEMEL MESELELER

1. Varlık Meselesi 30
    1.1. Allah-Âlem İlişkisi 30
    1.2. Madde 32
    1.3. Hayat 32
    1.4. İnsan 33
2. Bilgi Meselesi 34
    2.1. Bilginin Tanımı 35
    2.2. Bilginin Kaynakları 35
        2.2.1. Aklıselim 36
        2.2.2. Haberisadık 37
        2.2.3. Havassıselime 38
    2.3. İman-Bilgi İlişkisi 39
    2.4. Akıl-Vahiy İlişkisi 40
3. Delil 40
    3.1. Naklî Deliller 41
    3.2. Akli Deliller 42
4. Hüküm 41
    4.1. Dinî Hükümler 42
    4.2. Akli Hükümler 43
Ölçme ve Değerlendirme 47

3. ÜNİTE

DİNİN ANLAŞILMASINDA FARKLI YORUMLAR

1. Din ve Dinî Yorum 50
2. Dinî Yorumlarla ile İlgili Bazı Kavram ve Yaklaşımlar 51
3. Yorum Farklılıklarının Sebepleri 52
4. İtikadi ve Siyasi Yorumlar 55
    4.1. Ehlisünnet 55
        4.1.1. Selefilik 56
        4.1.2. Eşarilik 57
        4.1.3. Matüridilik 58
    4.2. Haricilik 60
    4.3. Mürcie 60
    4.4. Şia 61
    4.5. Mutezile 63
    4.6. Cebriye 65
Ölçme ve Değerlendirme 67

4. ÜNİTE

KELAM İLMİ VE GÜNCEL MESELELER

1. Günümüzde Kelam İlmi 70
2. Kelam İlmi ve Güncel Konular 71
    2.1. Deizm 72
    2.2. Politeizm 74
    2.3. Agnostisizm 76
    2.4. Pozitivizm 77
    2.5. Ateizm 80
    2.6. Nihilizm 83
    2.7. Sekülerizm 84
    2.8. Satanizm 86
    2.9. Tenasüh ve Reenkarnasyon 87
    2.10. Kötülük Problemi 89
    2.11. Sahte Peygamberlik 93
Ölçme ve Değerlendirme 98

Sözlük 100
Cevap Anahtarı 103
Kaynakça 104
Görsel Kaynakça 105
Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile
Kara ve Deniz Komşuları Haritası 106
Türk Dünyası Haritası 107

ORGANİZASYON ŞEMASI

ÜNİTE GÖRSELİ

ÜNİTE PDF DOSYASI KAREKODU

ÜNİTE HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

ÜNİTE NUMARASI

ÜNİTE BAŞLIĞI

ÜNİTE ÖZET SUNUSU KAREKODU

ÜNİTE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

SAYFA NUMARASI

1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A Aşağıda verilen açık uçlu soruları cevaplayınız.

1- Kelam ilmini amacı ve konusu açısından tanımlayınız.
2- Kelam ilminin önemini kısaca açıklayınız.
3- Ehlisünnet ekolleri hangi aşamalardan geçerek mezhep hâline gelmiştir? Belirtiniz.
4- Kelam ilmi ile diğer İslami ilimler arasındaki ilişki nasıldır? Açıklayınız.

B Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların yanına (D), yanlış olanların yanına (Y) yazınız.

1- (.....) 19. yüzyıldan günümüze kadar geçen süre kaynaklarımızda Yeni İlm-i Kelam Dönemi olarak adlandırılmıştır.
2- (.....) Hicri II. asır Ehlisünnet kelam ekolünün kuruluş dönemi olarak kabul edilir.
3- (.....) Mutezile, Hasan Basrî'nin ders halkasından ayrılan Ebülhasan Eşari'nin öncülüğünde bir ekol hâline gelmiştir.
4- (.....) Kelam ilmi doğru bilgi vererek insanları yanlış inançlardan korumayı ve doğru inancı bilgi ile temellendirmeyi amaçlamıştır.
5- (.....) Allah (cc), nübüvvet ve ahiret kelamın temel konularını oluşturur.

C Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1- Aşağıdakilerden hangisi kelam ilminin amaçlarından biri değildir?
A. İnsanı dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmak
B. Kişinin imanını taklitten kurtarmak
C. İslam inanç esaslarını eleştirilere karşı savunmak
D. İslam inançları ile ilgili ayetleri yorumlamak
E. İbadetlerin nasıl yerine getirileceğini açıklayıp göstermek

2- Aşağıdakilerden hangisi kelam ilminin ana konularından biri değildir?
A. Ahiret
B. Risalet
C. Nübüvvet
D. Tevhid
E. İbadetler

27

ETKİNLİK

KONU ANLATIMI

KONU GÖRSELİ

N NOT EDELİM

وَهُوَ الَّذ۪ي يُحْي۪ي وَيُم۪يتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ

"Ve O, yaşatan ve öldürendir; gecenin ve gündüzün değişmesi O'nun eseridir. Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?"

(Müminûn suresi, 80. ayet)

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ ف۪يهِمَا مِنْ دَٓابَّةٍ وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَٓاءُ قَد۪يرٌ

"Gökleri, yeri ve bu ikisi içinde yaydığı canlıları yaratması, O'nun varlığının delillerindendir. O, dilediği zaman, onları bir araya getirmeye de gücü yetendir."[22]

Bu ayette de Yüce Allah gökleri, yeri ve bu ikisi arasındaki canlıları yaratmasını kendi varlığının delilleri olarak zikretmiştir. Allah'ın (cc) her şeyin yaratıcısı olması O'nun varlığının en önemli delilidir. Aynı şekilde ayetteki "gücü yetendir" ifadesiyle de Yüce Allah kâinat ve tüm canlılar üzerindeki mutlak gücünü ve tasarrufunu vurgulamaktadır.

Netice olarak Kur'an, Allah'ın (cc) insanı yaratmış olmasını ve kâinatta kurduğu düzeni, âlemde var olan her şeyi O'nun yegâne yaratıcı olduğuna delil, ayet ve işaret olarak gösterir. Bunun yanında Kur'an'ın Allah (cc) tarafından vahyedilmiş olması hakikati de Allah'ın (cc) varlığı konusunda en büyük bir ayet ve delildir.

I İNCELEYELİM

Kelam ilmi ile ilgili daha geniş bilgi için aşağıdaki eserleri inceleyebilirsiniz:

- ✓ Bekir Topaloğlu'nun Kelam İlmine Giriş
- ✓ Saim Kılavuz'un Ana Hatlarıyla İslam Akâidi ve Kelam'a Giriş

Tarihi süreç içerisinde kelam ilmiyle alakalı telif ve tercüme pek çok eser yayımlanmıştır. Bu eserlerden bazıları şunlardır:

1. el-Fıkhu'l-Ekber, İmam-ı Azam Ebu Hanife (öl. 150/767)

Kelam ilminin doğmasına zemin hazırlayan başlangıç devri eserlerinden olan Fıkh-ı Ekber, İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin inançla ilgili konuları ele alan risalesidir. Ebu Hanife devrinde, İslami ilimler bağımsız birer disiplin hâline gelmemişti. Fıkıh, terim olarak kelam ilmi ve inanç esaslarını da içine alıyordu. Bu sebeple Ebu Hanife; ibadet, amel ve ahlak konularının yanında inanç konularını da fıkhın kapsamı içerisinde değerlendirmiştir. Böylece "Fıkh-ı Ekber" onun terminolojisinde inanç konularını ele alan ilmin adı olmuş ve sonraki dönemlerde usulüddin ve kelam ilminin karşılığı olarak da anılmıştır. Fıkh-ı Ekber'in birçok şerhi yapılmıştır. Büyük İslam âlimi Aliyyü'l-Kârî'nin yaptığı şerh, İslam dünyasında Fıkh-ı Ekber'in en çok tanınan şerhlerinden biridir. Bu eser Türkçeye çevrilerek basılmıştır.

Görsel 1.5 : Büyük İslam âlimi Aliyyü'l-Kârî'nin yaptığı Fıkh-ı Ekber şerhi.

22 Şûra suresi, 29. ayet.

24

KİTAPTA YER ALAN ETKİNLİKLER

ETKİNLİK TÜRLERİ

O OKUYALIM	B BİLGİ KUTUSU	Y YORUMLAYALIM	B BULALIM
D DÜŞÜNELİM	D DEĞERLENDİRELİM	A ARAŞTIRALIM	P PAYLAŞALIM
N NOT EDELİM	D DİKKAT EDELİM		

KISALTMALAR

age.	: adı geçen eser
as	: aleyhisselam
bk.	: bakınız
C	: cilt
cc	: cellecelalüh
çev.	: çeviren
DEM	: Değerler Eğitimi Merkezi
haz.	: hazırlayan
Hz.	: Hazreti
md.	: madde
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
öl.	: ölüm tarihi
s.	: sayfa
sav	: Sallallahü aleyhi vesellem
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı ve diğerleri